

VSS

НАШ ЈЕЗИК

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

4:9/10

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. IV св. 9-10

БЕОГРАД 1953

САДРЖАЈ

	Страна
1. А. Белић: О састављеном и растављеном писању речи	281
2. Мил. Павловић: Апстрактне именице с наставком <i>-ост</i>	296
3. Др. А. Ђ. Костић: О грађењу и транскрибовању придева од латинских именица	308
4. М. С.: Око назива нашег језика	316
5. С. Машић: Сложенице са <i>велико-</i>	323
6. Милија Станић: О облицима: <i>двама</i> и <i>двјема</i>	329
7. М. С. Лалевић: О употреби облика <i>бише</i>	335
8. А. Пецо: Још нешто о именима <i>Јово</i> и <i>Раде</i>	340
9. И. Појовић: Вештица = штрига „лептирица“	344
10. Ђ. Св. Радојичић: Лична имена <i>Богомила</i> и <i>Богомил</i>	348
11. Језичке поуке	350
12. П. Ивић: Професору Марку Ж. Ракочевићу	356
13. Регистар речи	363

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Секретар Уређивачког одбора — Бранислав Милановић

Наука Српска

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД 1953

Штампарија и књиговезница Српске академије наука, Космајска бр. 28

О ОБЛИЦИМА : ДВАМА И ДВЈЕМА

Некада је двојина исто толико била људима „у крви“ колико и једнина и множина, тј. употребљавала се исто тако нормално као и данашња два броја наша. Међутим, током времена почело је све више закржљавати осећање двојине, а функцију двојине је преузела множина. У нашем данашњем књижевном језику двојина је и сасвим ишчезла. То се, у првом реду, односи на семантичку страну питања и на наше језичко осећање, док се двојински облици у множинској функцији овде-онде и данас могу срести у нашем језику, као *руку*, *ногу*, *костцију*, *дочију*, *свију* итд. место множинских облика *рука* (ретко), *нога* (ретко), *костци*, *дчи*, *сви*х итд. Исто тако се још и данас употребљавају двојински облици бројева *два*, *три* и *четири*. Они, на пример, од броја *два* гласе: ном., ак. и вок. *два* за м. и с. р., а *двѣ* (ј. *двѣје*) за ж. р.; ген. *двѣју* за м. и с. р., а *двѣју* (ј. *двѣју*) за ж. р.; дат., инстр. и лок. *двѣма* за м. и с. р., а *двѣма* (ј. *двѣма*) за ж. р.

Нема сумње, ти се облици све ређе и ређе употребљавају. Језик тражи и налази разне могућности да избегне те облике. Данас је далеко обичније: Узео сам новац од *два* друга него: Узео сам новац од *двају* другова; или: Шетао сам се са *два* друга него: Шетао сам се са *двѣма* друговима.

Али се на томе нећу задржавати; ја сам овде хтео указати на једну другу ствар.

Као што је већ речено, датив, инструментал и локатив броја *два* гласи у нашем источном књижевном изговору *двѣма* за м. и с. р., а *двѣма* за ж. р. И то је у реду. Тако ти облици живе, уколико живе, у осећању људи који говоре екавски; тако су утврђени и у екавским граматицама (Љ. Стојановић, А. Белић, Ж. Стефановић, М. Лазаревић,

Д. Алимпих, Д. Мусулин, Р. Алексић — М. Стевановић, Жежељ — Драгутиновић — Мамузић, М. Стевановић и др.); тако су те облике већ поодавно употребљавали и тако их и данас употребљавају, уколико их употребљавају, писци екавског дела књижевног језика. Ево само неколико примера:

Ако се исплата одрекне у *двама* предреченим члановима, притежатељ изгубљене менице задржава сва своја права (Трг. законик, 1860, стр. 27). У *двама* тим домовима укрштају се дакле и мешају разне класе друштвене (М. Миловановић, О парламент. влади, 1888, стр. 15). Насеља су на овим *двама* елементима језерске пластике (М. Драгић, Српски етнографски зборник XXI, 1921, стр. 167). Види се по *двама* записима на његовим књигама (Т. Остојић, Захарије Орфелин, 1923, стр. 25). Према овим *двама* правилима у концесију могу доћи... (М. Тодоровић, Економист, 1912, 1/2). Дискусија се задржала на тим *двама* питањима (Гласник Југосл. проф. друштва XII, 1931, 338). У стварном стицају буде осуђен *двема* пресудама (Ј. Авакумовић, Стицај злочина, Београд, 1883, стр. 177). Тако су носни ходници обдарени на разним својим местима *двема* различним осетљивостима (М. Ђ. Милићевић, Физиологија и хигијена, Београд, 1878). Предлаже се нов избор у овим *двема* општинама (Народна скупштина 1890). Једино је тачно и потпуно [назвати ногомет] *двема* речима: лоптање ногом или метање ногом (НЈ, књ. II, св. 8, 1934, стр. 251). Снимања се врше са *двема* новосаграђеним камерама (Борба од 1 априла 1953, стр. 7).

Истине и потпуности ради треба рећи да има екавских писаца који облик *двѐма* у дат., инстр. и лок. употребљавају не само за ж. р., већ и за м. и, нарочито, с. р. Тако имамо :

Заповеди господ бог *двѐма* трима аиђелима (Вук, Срп. нар. пј. књ. 1, стр. 127). Да би се омогућило хајдуковање *двѐма* хајдуцима, расељава се Драгачево (Одјек, 1886, бр. 26, стр. 2). Лако је увидети да је овим *двѐма* захтевима крајња супротност сав правац наше садашње

политике (И., бр. 52, стр. 2). Јаков I је... 1606 дозначио *двѐма* друштвима... за колонизацију обилно подручје у Северној Америци (Воља, 1926, стр. 501). Господ бог заповеди *двѐма* анђелом да се преобуку у просјачко одело (В. Чајкановић, Срп. нар. прип., 1927, стр. 370). Само пристаниште није најзгодније постављено према овим *двѐма* теренима (Сл. Сиришћевић, Наше морске луке, Београд 1927, стр. 23).

Па ипак се са сигурношћу може рећи да савремени екавски писци употребљавају, уколико употребљавају, за м. и ср. род само облик *двáма*, а за ж. р. само облик *двѐма*; то се у екавском књижевном изговору може сматрати као дефинитивно у овом тренутку развитка нашег језика.

У јужном књижевном изговору ствар, на први поглед, изгледа нешто друкчије, наиме да се у том говору употребљава (уколико се употребљава) у дат., инстр. и лок. облик *двјѐма* за сва три рода. Наш познати научник Ђуро Даничић у својим „Облицима српског језика“ (1852) успоставља облик *двјѐма* за сва три рода. Затим Тома Маретић, у својој Граматици хрватског или српског језика за средње школе даје тај облик за поменута три падежа и за сва три рода, дакле *двјѐма* и за м. и с. род, и поред тога што је у својој великој Граматици хрватског или српског језика углавном констатовао да се облик *двáма* употребљава за м. и с. род, а *двјѐма* за ж. р. То исто чине и А. Лескин (Grammatik der Serbo-kroatischen Sprache, Heidelberg 1914, стр. 393), и Броз и Ивековић у свом познатом речнику хрватског или српског језика. Облик *двјѐма* за сва три рода у дат., инстр. и лок. дат је и у Граматици хрватског или српског језика коју су ту скоро написали и издали Иван Брабец, Мате Храсте и Сретен Живковић (Загреб, 1952). Овај облик у функцији за сва три рода може се наћи и код других научника и писаца граматика из западних крајева наше домовине. Чак је Стојан Новаковић, екавац, у својој српској граматици (Београд, 1902, стр. 183) дао облик *двѐма* за сва три рода. И не само код научника и граматичара, тај се облик у поме-

нутој употреби налази и код писаца. Ево неколико примера и од једних и од других:

Хрватска... стара књижевност поноси се *двјема* прекрасним рукописима (Т. Маретић, Бранково коло, 1898, стр. 373). Мојсије даје нашљедство *двјема* племенима 14,3 (вер. Даничић). Шта је учинио *двјема* војводама (Ст. завјет 19 38, 277). Дошло је међу њима *двјема* (мушкарци) готово до свађе (Косор, Миме, 1916, 97). Дао сам *двјема* ученицима, женама; одрезао *двјема* ножима, сабљама (Маретић, Граматика, хрв. или срп. јез., Загреб 1923, стр. 86). Мрковић је управљао *двјема* манастирима (Дубровн., 1868, 139).

Али има и писаца-ијекаваца који, поред употребе облика *двјѐма* за ж. р. у дат., инстр. и лок., употребљавају и облик *двѝма* за м. и с. р. у тим падежима. Ево неколико примера:

После ће се кајати (...) Кад ме види прво јутро | Међу *двама* дјеверови (Вила, 465). Кад ће се то поравнати међу њима *двама* (Маглајић, Из старог вилајета, 1905, стр. 48). Мора бити нешто међу њима *двама* [мушкарцима] (Исто, стр. 55). С њима *двама* пет стотин четника (Нар. пј. бос. и херцег., 1858, стр. 320). Дјеве-рима *двама* анђелима, | И њима даше свету Духијану (Петрановић, Срп. нар. пј. I, 1867, стр. 2). Те је шаље *двама* Војновићем (Исто II, стр. 662). Писањ пасошъ Антониємъ *двама* момцима (Дјеловодниј протокол Карађорђа Петровића од 1812—1813). Флавијан... сазвао је сабор... да рјеше неспоразумљење њеко међу митрополитом Лидије и *двама* епископима (Милаш, Правила прав. цркве, 1873, стр. 60)... О равноправности може се говорити међу *двама* народима или више њих (А. Цесарец, Књижевна република, 1923, 2/82).

Како онда да се реши ово питање? Хоће ли се и за јужни говор облик *двѝма* задржати за м. и с. род, а *двјѐма* за ж. род у дат., инстр. и лок. или ће се у тим падежима за поменути говор задржати облик *двјѐма* за сва три рода? Откуд то да се облик *двјѐма* употребљава, поред ж. р., и за м. и с. род?

Број *двѣ* гласио је у старословенском језику *дѣва* за м. р. и *дѣвѣ* за ж. и с. род. Тако су гласили и ак. и вок., док је за ген. и лок. постојао облик *дѣвою* за сва три рода, а за дат. и инстр. облик *дѣвѣма* за сва три рода. Али се доцније, у процесу језичког развитка, ти односи мењају. Још пре 15 века почео се употребљавати облик *два* за с. р. место дотадашњег *дѣвѣ*, тј. тај се облик одваја од ж. р. и изједначује се са обликом м. рода. Тако је створен однос *два* за м. и с. род, а *две* за ж. род. И поред тога што је стари облик *дѣвѣма* дао *двѣма* и *двјема* за све родове, глас *а* из ном. м. и с. рода продро је и у остале падеже та два рода, те је добивено *двају* и *двама*. Ови се облици за поменуте родове употребљавају већ од 17 века. Како утврђује проф. А. Белић у својим универзитетским предавањима, облици *двѣ* (> *две* и *двѣје*), *двѣју* (> *двѣју* и *двѣју*) и *двѣма* (> *двѣма* и *двѣма*) почели су се осећати као облици ж. р. према облицима *два*, *двају*, *двама* као облицима м. и с. рода.

Као што се види, сасвим је оправдано и законито што код наших ранијих писаца налазимо облик *двѣма* и *двѣма* за сва три рода, пошто су они, у нашим условима развитка гласа *ѣ*, једино и могли настати од облика *дѣвѣма*, употребљаваног тада за сва три рода.

Ослањајући се на већ јако сужену деклинабилност бројева *двѣ*, *три*, *четири*. у савременом му народном говору, Вук Караџић је 1818 године, у својој граматици пред Рјечником, рекао да се ти бројеви мењају само у ж. роду.

Међутим, као што је већ речено, Даничић је — ослањајући се на Вука: да се мењају само облици ж. р. — успоставио облик *двѣма* у дат., инстр. и лок. за сва три рода (у ген. *двѣју* односно *двѣју* за ж. р., а *двѣју* за м. и с. род; в. код Вука у Рјечнику под *два*: Она поји по путу путнике, / А за здравље *двају* браће своје). Треба одмах нагласити да је то успостављање облика *двѣма* за сва три рода било неоправдано с обзиром на стање тог облика у народном говору који је у оно време уведен у књижевност; стихови:

„Заповеди господ Бог
Двѣма трима анђелом“

из Вукове народне песме, у којима је, како се види, облик *двѐма* употребљен за м. р. — нису у стању да одрже тај облик за дат., инстр. и лок. м. и с. рода у савременом језику, пошто су ти стихови, како мислим, свакако настали у оно време кад се тај облик још употребљавао за сва три рода и не претстављају доцније стање у нашем језику, већ су се, једанпут тако језички оформљени, снагом народне песме и доцније одржали у том облику. И богата грађа наведена у Рјечнику хрватског или српског језика Југославенске академије знаности и умјетности, као и грађа Српске академије наука, показују да су, углавном, старији писци употребљавали облик *двјѐма* (односно *двѐма*) за сва три рода, што не важи за наш савремени књижевни језик, тим пре што се ни он, као ни облици *двáју*, *двѐју*, *двѝју* итд. готово и не сусрећу у народним говорима, већ само код учених људи. Облик *двјѐма* (*двѐма*), као и облици *двѐ*, *двѝје* и *двѐју* и *двѝју*, осећа се данас, уколико се осећа, искључиво као облик за ж. р., док се облик *двáма*, као и облици *двá* и *двáју*, осећа искључиво као облик за м. и с. род. И Св. Марковић констатује да „су данас облици ж. р. *две* уз именицу м. р. сасвим изашли из употребе“ (НЈ, нова серија, књ. II, св. 5—6, стр. 161).

Зато ја и мислим да су се они ијекавски писци и граматичари који облик *двјѐма* употребљавају и у м. и с. роду неоправдано повели за Даничићем и чак, као по некој инерцији, до данас одржавају нешто што у језику и језичком осећању не постоји.

На основу свега реченог, треба дефинитивно уклонити облик *двјѐма* за м. и с. род из књижевног језика и утврдити: *двá* за ном., ак. и вок. м. и с. рода и екавског и ијекавског изговора, а *двѐ* (и.) и *двѝје* (ј.) за исте падеже ж. рода, *двáју* за ген. м. и с. р., оба изговора, а *двѐју* (и.) и *двѝју* (ј.) за ген. ж. р., *двáма* за дат., инстр. и лок. мушког и средњег рода, не само екавског, већ и ијекавског говора, а *двѐма* (и.) и *двјѐма* (ј.) за исте падеже женског рода.

Слично треба поступити и са бројевима *дба* и *дбадвá*, уколико се одржава њихова промена.

Милија Станић